

УДК 347.965(477)

С.М. БОЛДИЖАР, канд. юрид. наук, Ужгородський національний університет

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ АДВОКАТУРИ НА ЗАКАРПАТТІ

Ключові слова: Закарпатська Україна, адвокатура, законодавство

Існування будь-якої держави неможливо без її вміння захищати себе та своїх громадян, адже тільки при таких умовах державна система може повноцінно забезпечити не тільки власну територіальну цілісність та внутрішню стабільність, але й створює умови для лояльного громадянського суспільства. При цьому, якщо завдання забезпечення державної безпеки покладається на цілий ряд спеціально створених органів та установ, то для правової допомоги населенню та відстоювання та захисту його інтересів суспільство потребує, в першу чергу, розвинутої, ефективно діючої та незалежної від держави системи захисних організацій, основними з яких виступають об'єктивно виступають органи адвокатури. Очевидно саме з даних причин дослідження процесів пов'язаних з формуванням та розвитком даних органів становить значний науковий інтерес та передумову для практичного вдосконалення.

Процеси утворення органів адвокатури не минули й Закарпатський регіон, який був останньою територією, що у 1945 р. ввійшла до складу УРСР і сприяла зокрема утворенню сучасної Української держави і її теперішніх кордонах.

Дослідженням історії Закарпаття вже протягом тривалого часу займається цілий ряд як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких заслужено можна відзначити М. Трояна, В. Кульчицького, П. Мосні, І. Гранчака, І. Попа, М. Болдижара та ряд інших [1–5]. Разом із тим, цілий ряд проблем досі залишаються малодослідженими, а поява в останні роки нових архівних матеріалів, переоцінка значення

окремих суспільних подій та явищ, зумовлюють актуальність дослідження зокрема державотворчих процесів на Закарпатті, серед яких не останнє місце займає тематика формування правознавчих організацій, що й виправдовує наше звернення до згаданої проблеми як мети статті.

Процес розвитку органів адвокатури активно розпочинається на початку 1945 р., коли після початку формування нової радянської правової системи виникає необхідність створення не тільки каральних органів, але й структур, діяльність яких спрямована на відстоювання та захист інтересів громадян, а також надання правової допомоги всьому населенню Закарпатської України.

Це завдання, в першу чергу, повинні були виконати органи народної адвокатури, нормативні основи для яких створив Декрет НРЗУ № 35 від 12.01.1945 р. «Про організацію роботи народної адвокатури» [6, с.6–7]. Даний правознавчий інститут планували створити у формі колегії адвокатів, до складу якої мали увійти адвокати і їх заступники (оборонці).

Вища управлінська структура народної адвокатури була утворена за рішенням і під керівництвом Уповноваженого Народної Ради в справах юстиції при ресорті (відділі) юстиції і отримала назву «Організаційне бюро народної адвокатури Закарпатської України». Кількісний склад Бюро становив 3 чоловіки, хоча перший склад нараховував п'ять членів: Стасєв Сергій – голова, Федорко Михайло, Райзман Василь, Товт Іван та Брашайко Михайло – члени. Організаційному бюро було доручено розгляд заяв всіх осіб, що бажали працювати в народній адвокатурі та прийняти до числа народних адвокатів в першу чергу всіх тих, хто має закінчену юридичну освіту, володіє українською та руською мовами і при попередніх режимах не запламував себе ворожою діяльністю проти свого народу. Прийом до органів адвокатури було дозволено також особам, які хоча і не мали закінченої юридичної освіти, але працювали на судовій і прокурорській роботі, на адміністративних та інших урядових посадах, внаслідок чого мали

достатній практичний і життєвий досвід і по своїй діловій кваліфікації могли надавати населенню юридичну допомогу. Отже, всі можливі кандидати поділялись на три групи: особи, які працювали адвокатами до цього часу; особи з юридичною освітою і дворічним стажем роботи та особи з незакінченою юридичною освітою, але з достатньою юридичною практикою. Такий поділ робився не випадково. Претенденти перших двох груп приймалися до народної адвокатури як адвокати, бажаючи ж третьої групи могли розраховувати на звання заступника (оборонця).

Разом із тим, обов'язковими для всіх трьох категорій були вимоги, які зумовлювалося виключно захистом інтересів народу Закарпатської України: 1) володіння «мовою українською і російською»; 2) «при попередніх режимах не запламували себе ворожою діяльністю супроти свого народу» [6, с.6] (§ 2 Декрету № 35). Щоб підтвердити свою відповідність вищевказаним вимогам, потрібно було подати до Організаційного бюро спеціальний «запитний лист» і характеристику від Народного Комітету.

Особам, які не будуть прийняті до народної адвокатури, займатись адвокатською діяльністю заборонялось.

Загальну систему органів адвокатури становили юридичні консультації, які утворювались в кожному окрузі при Народних Судах з 1-го, 2-х і більше адвокатів, а у містах Ужгороді та Мукачеві могло в залежності від потреби діяти 2–3 адвокатські консультації.

На чолі кожної юридичної консультації стояв завідуючий, який розподіляв працю серед адвокатів і вів реєстрацію всіх юридичних дій, видаючи адвокатам ордера на здійснення кожної дії.

Виконуючи всі необхідні для нормального функціонування юридичної консультації дії, завідуючий вже не мав можливості займатись адвокатською практикою, тому за рішенням адвокатів, які працювали в даній юридичній консультації, для нього встановлювалася заробітна плата з фонду, що створювався за рахунок відрахувань із надходжень на ім'я кож-

ного адвоката чи оборонця. Коли ж завідуючий бажав і далі займатись адвокатською діяльністю, то адвокати юридичної консультації могли своїм рішенням залишити в обов'язках завідуючого «завідування консультацією і загальне керівництво» і встановити за це відповідну платню [7, с.48].

Оплата роботи всіх інших адвокатів за надання юридичної допомоги проводилася за такою, яку затверджував Уповноважений Народної Ради в справах юстиції. Такса встановлювалася «в залежності від важливості справ та майнового стану клієнтів з тим, щоб найбільшому населенню надавалася юридична допомога безоплатно, а плата за юридичну допомогу в справах, які підлягають Спеціальному Суду і за найважчі злочини, такою не обмежувалася і здійснювалася на підставі персональної домовленості з завідуючим юридичної консультації» [6, с.7].

В цілому можна констатувати, що робота народної адвокатури будувалася на принципі обов'язкового об'єднання адвокатів в юридичні консультації. Разом із тим, самі юридичні консультації функціонували на демократичних засадах, і найбільш важливі рішення стосовно їх діяльності вирішувалися зборами членів юридичної консультації.

Декрет № 35 був складений у формі побажання і встановлював лише загальні риси структури народної адвокатури та її подальшої діяльності. Тому для детальної регламентації діяльності адвокатури 20.02.1945 р. Уповноваженим Народної Ради Закарпатської України в справах юстиції було видано Розпорядження № 14 «Про здійснення Декрету № 35 про організацію роботи народної адвокатури», яким було затверджено Тимчасове Положення про організацію і діяльність народної адвокатури [7, с.47]. Це Розпорядження визначало процедуру формування органів адвокатури, порядок їх діяльності та структуру. Зокрема, вказувалось, що колегія адвокатів складається:

- а) з адвокатів;
- б) із заступників.

Адвокатами є члени Організаційного бюро і ті члени колегії, що склали адвокатський іс-

пит, або мають закінчену юридичну освіту і дворічний стаж роботи в суді або адвоката. Всі інші члени Народної адвокатури є заступниками.

Організаційне бюро колегії адвокатів повинне було розглянути заяви всіх осіб, які бажають працювати в Народній адвокатурі та вирішити питання про прийняття або неприйняття їх до списку адвокатів. Скарги щодо рішення організаційного бюро про відмову прийняття до числа адвокатів належало подавати Уповноваженому Народної Ради в справах юстиції, рішення якого було остаточним.

У процесі формування адвокатури вже станом на 05.03.1945 р. до організаційного бюро було подано 64 заяви про прийняття в члени колегії адвокатів Закарпатської України. Серед бажаючих було 30 колишніх адвокатів, 29 юристів і 5 осіб без юридичної освіти.

05.03.1945 р. Організаційне бюро провело своє друге засідання, на якому й були розглянуті подані заяви. Результат був таким:

19 осіб прийнято адвокатами і визначено округ, в якому вони мали працювати. Це були: Антон Балицький та Василь Юскович в Ужгороді; Євген Валла та Олександр Ліхтенштейн у Берегові, Омелян Добош у Сваляві; Йосиф Еліяш, Микола Кон, Михайло Станко та Олександр Тегзе-Балабан в Хусті, Павло Маркуш у Воловому; Теодор Шкултеті та Йосип Веселий у Севлюші, Ілля Сливка в Мукачеві, Всеволод Марчаковський у Тячеві; Іван Молнар, Августин Штефан та Сватова Абітова у Рахові; Юлій Васовчик і Гаврило Фекете в Іршаві.

П'ятьом претендентам (А. Ровту, М. Кормошу, З. Зільберштайну, І. Поповичу та Ф. Коштяку) відмовлено у зв'язку з «недостатком» юридичної освіти. Іншим претендентам було запропоновано додати до своїх заяв необхідні документи в 15-денний строк [8, арк.4].

Станом на 29.06.1945 р. в колегію адвокатів було вже прийнято 28 адвокатів.

Аналізуючи процес створення адвокатури, можна дійти висновку, що хоча на першому місці стояла лояльність до влади, про професійні вимоги не було забуто. Всі адвокати,

прийняті до народної адвокатури, мали вищу юридичну освіту. Багато з них здобували освіту в Празькому або Будапештському університетах.

Разом із тим, тієї кількості адвокатів, що працювали в народній адвокатурі на той час, було замало, щоб забезпечити кожному право на захист. Так, М. Брашайко на засіданні організаційного бюро 04.04.1945 р. доповідав, що «в Перечині не є жадного адвоката, так що Народний Суд в Перечині просить назначити там адвоката чим швидше, бо в тих справах, в яких участь адвоката по мислі закону є обов'язкова, суд не може розпочати справу» [8, арк.5].

Після підписання радянсько-чехословацького договору 29.06.1945 р. про возз'єднання Закарпатської України з Українською РСР, наприкінці 1945 р. Уповноважений НРЗУ в справах юстиції С.В. Борецький відвідує Київ на запрошення Народного Комісаріату юстиції УРСР, де зустрічається з представниками НКЮ і ЦК КП(б)У та головою Київської обласної колегії народної адвокатури. Наслідком такої зустрічі стало відрядження до Ужгорода 17.12.1945 р. за наказом № 449 Народного Комісаріату юстиції УРСР Петра Іларіоновича Дацького. Його завданням було ознайомити закарпатських адвокатів з радянськими законами і допомогти організувати народну адвокатуру на радянський лад. Планувалося скликати з'їзд адвокатів і обрати керівні органи (президію та голову) колегії адвокатів.

Так, крок за кроком народна адвокатура Закарпатської України набирала обрисів організованої структури і входила у структуру радянської адвокатури. Тому аналізуючи цей процес, можна дійти висновку, що період 1945 р. виявився досить плідним для організації адвокатури. По суті, за один рік народна адвокатура була організована і намічені подальші шляхи її розвитку. При цьому широко використовувався досвід радянського сусіда (така ж система організації і діяльності, навіть у назві присутнє таке улюблене радянською владою слово «народна»).

Разом із тим, відсутність необхідної кількості законодавчих актів, діяльність поряд з

органами правосуддя каральних органів Червоної Армії «Смерш» та НКВС дуже знижувала ефективність діяльності адвокатів і обронців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Троян М. В. Того дня зійшло сонце возз'єднання / М. В. Троян. – Ужгород : Карпати, 1979.
2. Кульчицький В. С. Возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною (соціально-політичні і правові основи) / В. С. Кульчицький, М. І. Настюк, А. П. Ткач, В. Ю. Ганчин, П. Ф. Гураль. – Л. : Вид-во Львівськ. ун-ту, 1985.
3. Mosny P. Podkarpatska Rus. Nerealizovana avtonomia / P. Mosny. – Bratislava : Slovak Academic Press, 2001.
4. Гранчак І. Закарпаття в чехословацько-радянських відносинах періоду другої світо-

вої війни / І. Гранчак, І. Поп // Carpatia-Carpatika: Актуальні питання історії, історіографії і культури країн Центральної і Південно-Східної Європи : зб. статей. – Ужгород : Патент, 1993.

5. Болдижар М. Державність на Закарпатті. Події, факти, оцінки / М. Болдижар, С. Болдижар. – Ужгород : Вид-во УжНУ, 2003.

6. Декрет НРЗУ «Про організацію роботи народної адвокатури» : від 12.01.1945 р., № 35 // Вісник НРЗУ. – 1945. – № 1. – С. 6–7.

7. Розпорядження № 14 «Про здійснення Декрету № 35 «Про організацію роботи народної адвокатури» // Вісник НРЗУ. – 1945. – № 4. – С. 47–48.

8. Протоколи засідань Організаційного бюро Народної Адвокатури Закарпатської України Міністерства юстиції УРСР // ДАЗО. – Ф. 1364. – Оп. 1. – Арк. 4–9.

Болдижар С. М. Формування органів адвокатури на Закарпатті / С. М. Болдижар // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 62–65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11bctanz.pdf>

Проведено дослідження процесу формування органів адвокатури на Закарпатті у період 1944–1945 років. Здійснено аналіз основних нормативно-правових актів згідно яких відбувалось утворення цих органів, визначено їх компетенцію та завдання, розглянуто безпосередній процес їх утворення у повоєнний період.

***

Болдижар С.М. Формирование органов адвокатуры на Закарпатье

Проведено исследование процесса формирования органов адвокатуры на Закарпатье в период 1944–1945 годов. Проведен анализ основных нормативно-правовых актов, согласно которым осуществлялось образование этих органов, определено их компетенцию и задачи, рассмотрен непосредственный процесс их образования в послевоенный период.

***

Boldizar S.M. The Formation of Advocacy Bodies in Transcarpathia

The article explores the process of the formation of advocacy bodies in Transcarpathia during the 1944–1945 periods. It analyses the main normative legal acts according to which the formation of these bodies took place. The author determines their power and tasks. Special focus is laid on the process of their formation in the postwar period.